

**SPOSOBY DOSTOSOWANIA FORM I METOD PRACY W TYM DO POTRZEB UCZNIÓW ZE
SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI
Z MUZYKI, PLASTYKI I EDUKACJI DLA BEZPIECZEŃSTWA**

W każdej szkole są uczniowie o specjalnych potrzebach edukacyjnych. W myśl przepisów prawa oświatowego, w szczególności Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2020 r. poz. 1280 oraz z 2022 r. poz. 1594) uczniowie wymagają objęcia pomocą psychologiczno-pedagogiczną z powodu:

- 1) niepełnosprawności;
- 2) niedostosowania społecznego
- 3) zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- 4) zaburzeń zachowania lub emocji;
- 5) szczególnych uzdolnień;
- 6) specyficznych trudności w uczeniu się;
- 7) deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych;
- 8) choroby przewlekłej;
- 9) sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- 10) niepowodzeń edukacyjnych;
- 11) zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;
- 12) trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Tak szeroki katalog wskazuje, że praktycznie w każdej klasie znajdują się uczniowie, którzy wymagają indywidualnego wsparcia i podejścia w odpowiedzi na konkretne potrzeby. Mając na względzie obowiązek indywidualizacji pracy na lekcji oraz potrzeby uczniów posiadających orzeczenia i opinie z poradni psychologiczno-pedagogicznej, w programie Poznajemy przyrodę są zaproponowane działania, których celem jest dostosowanie pracy podczas lekcji przyrody do możliwości uczniów z najczęściej występującymi zaburzeniami.

Proponowane dostosowania form i metod pracy	Rodzaj orzeczenia lub opinii				
	Autyzm, zespół Aspergera	ADHD i zaburzenia koncentracji uwagi	Upośledzenie w stopniu lekkim	Afazja, niepełnosprawność ruchowa	Dysleksja rozwojowa, dyskalkulia
wydłużenie czasu na odpowiedź pisemną			√	√	√
wydłużenie czasu na odpowiedź ustną	√	√	√	√	√
nie wywoływanie ucznia do natychmiastowej wypowiedzi	√	√		√	
miejsce w pierwszej ławce	√	√			
stopniowanie trudności	√	√	√	√	√
zapowiedź zmian oraz planowanych działań, np. wyjść poza klasę	√	√			
tolerancja podczas oceny zadań wymagających np. obliczeń skali, określenia kierunków świata				√	√

Proponowane dostosowania form i metod pracy	Rodzaj orzeczenia lub opinii				
	Autyzm, zespół Aspergera	ADHD i zaburzenia koncentracji uwagi	Upośledzenie w stopniu lekkim	Afazja, niepełnosprawność ruchowa	Dysleksja rozwojowa, dyskalkulia
umożliwienie poznawania wielozmysłowego, np. przez dotyk, węch			√	√	
dzielenie zadań na etapy	√	√	√	√	√

zaznaczenie kolorami ważnych treści			√		√
nie wywoływanie ucznia do czytania „na głos” przy klasie	√				√
ocenianie toku a nie wyniku obliczeń					√
formułowanie poleceń w formie krótkich komunikatów dla ucznia	√	√	√	√	√
tolerancja w ocenie grafizmu pisma i rysunków ucznia				√	√

Uczeń z autyzmem oraz uczeń z zespołem Aspergera

Autyzm to zaburzenie rozwojowe, którego objawy występują w trzech głównych obszarach tzw. triady autystycznej: komunikacja, interakcje społeczne oraz stereotypowe wzorce zachowania, zainteresowania i aktywności. Praca z uczniem autystycznym na lekcji powinna być ukierunkowana na niwelowanie niepożądanych reakcji i zachowań. Ważne jest zrozumienie ucznia, jego potrzeb i ograniczeń w odbiorze prezentowanych treści. Nauczyciel powinien być przygotowany na brak kontaktu wzrokowego, dziwny ton głosu ucznia oraz inne zaburzenia, np. silną reakcję na bodźce dźwiękowe czy węchowe. To sprawia, że podczas lekcji przyrody warto pamiętać o:

- zapowiadaniu uczniowi wszelkich zmian (najlepiej zapowiadać tok lekcji i nie zaskakiwać ucznia nagłą decyzją np. o wyjściu na zajęcia terenowe, które nie były wcześniej planowane);
- wyznaczeniu uczniowi miejsca najbliższej nauczyciela, tak by ograniczyć bodźce rozpraszające;
- zwracaniu się bezpośrednio do ucznia, po imieniu;
- wykorzystaniu wąskich zainteresowań ucznia w procesie dydaktycznym;
- pozwalaniu na momenty wyciszenia, np. przez zakładanie słuchawek, przejście na tył klasy lub do kąciaka wyciszenia;
- zachowaniu schematu pracy i stałości działań edukacyjnych, np. zajmowanie tej samej ławki lub stolika podczas zajęć;
- kierowaniu poleceń bezpośrednio do ucznia, formułowanie poleceń bardzo prostym językiem;
- wyjaśnieniu używanych żartów, porównań, przenośni, metafor lub ograniczenie ich stosowania;
- uzupełnianiu opisów obrazami, filmami (z zapowiedzią nietypowych dźwięków, jeżeli wystąpią);
- podnoszeniu samooceny dziecka w celu zwiększenia poczucia jego własnej wartości, efektywności pracy i możliwości osiągnięcia sukcesu
- kryteria oceny dziecka nie powinny odbiegać od oceny jego zdrowych rówieśników, gdyż zazwyczaj ma normę intelektualną, a ponadto posiada szczególne uzdolnienia w ramach przedmiotów, które go interesują
- powtarzaniu polecenia, sprawdzać stopień zrozumienia polecenia, czekać aż rozpocznie pracę; - uwzględniać trudności ucznia
- podpowiadaniu różnych możliwości wykonania tematu pracy plastycznej
- dzieleniu ćwiczenia/zadania na etapy i zachęcać do wykonywania ich krok po kroku
- stosowaniu proste i jasne komunikaty, bezpośrednio do ucznia
- cierpliwym udzielaniu i kilkukrotnym powtarzaniu instrukcję wykonania pracy plastycznej
- wspieraniu, naprowadzaniu, pokazywaniu na przykładach; - często podchodzić do ucznia i ukierunkowywać jego działania
- w ocenianiu zwracać większą uwagę na wysiłek włożony w wykonanie ćwiczenia, aniżeli estetykę wykonania pracy plastycznej
- oceniać przede wszystkim stosunek ucznia do przedmiotu, jego chęci, przygotowania do zajęć
- sprawdzaniu zrozumienia przeczytanego tekstu;
- pozostawienie do decyzji ucznia tego czy odpowie/zaśpiewa na forum klasy, czy tylko przy nauczycielu
- zwolnienie z nauki piosenek na pamięć
- umożliwienie odpowiedzi ze znajomości jednej zwrotki piosenki (korzystanie ze śpiewników), mniejszej partii materiału, zagrania fragmentu melodii,

Podobne działania warto rozważyć również podczas pracy z uczniami o zaburzonej komunikacji, np. mutyzmem selektywnym.

Uczeń z ADHD lub zaburzeniami koncentracji uwagi

Uczniowie z zaburzeniami koncentracji uwagi oraz ADHD mają ogromne problemy ze skupieniem na toku lekcji. Często są postrzegani jako bałaganiarze i ciągle ruchliwi, czasem impulsywni. Praca z uczniem nadruchowym wymaga od nauczyciela gotowości na ten chaos. Ucznia z ADHD w momentach aktywności warto zaprosić do pomocy, np. rozdania kartek kolegom. Podczas realizacji programu nauczania z przyrody warto wspierać ucznia przez:

- stwarzanie warunków do wielokrotnego powtarzania materiału;
- wyznaczenie miejsca możliwie najbliżej nauczyciela, z dala od okna i innych rozpraszaczy;
- używanie aktywnych metod pracy na lekcji, np. inscenizacji;
- częstą kontrolę skupienia ucznia;
- częste nawiązywanie kontaktu wzrokowego;
- naprzemienność wysiłku i relaksu;
- ograniczenie ilości bodźców docierających jednocześnie do ucznia;
- upewnienie się, że uczeń dokończył zadaną pracę, np. notatkę;
- używanie krótkich komunikatów w kontakcie z uczniem;
- opracowanie precyzyjnych instrukcji wykonawczych do wykonania pracy plastycznej
- zwiększenie liczby ćwiczeń np. usprawniających technikę gry na instrumentach (indywidualna praca nauczyciela z uczniem lub na zasadzie pomocy koleżeńskiej)
- pozostawienie do decyzji ucznia tego czy odpowie/zaśpiewa na forum klasy, czy tylko przy nauczycielu
- zwolnienie z nauki piosenek na pamięć
- umożliwienie odpowiedzi ze znajomości jednej zwrotki piosenki (korzystanie ze śpiewników), mniejszej partii materiału, zagrania fragmentu melodii,

Uczeń z upośledzeniem w stopniu lekkim

U uczniów upośledzonych najgorzej funkcjonuje logiczne i abstrakcyjne myślenie. W pracy z takimi uczniami należy opierać się na myśleniu konkretnym, obrazowym. To wskazanie by dobór metod i środków dydaktycznych był dostosowany przez:

- dobór pomocy dydaktycznych wspierający pamięć dotykową, np. praca z różnymi fakturami;
- wydłużenie czasu pracy;
- podzielenie zadań na etapy;
- krótkie konkretne polecenia;
- uproszczenie map i schematów, z których korzysta nauczyciel;
- ograniczenie wymagań do minimum;
- działanie na konkretach z ograniczeniem pojęć abstrakcyjnych.

Ucznia z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim obowiązuje ta sama podstawa programowa, co uczniów z normą intelektualną. Realizuje on ten sam program nauczania, tylko odpowiednio dostosowany do jego indywidualnych potrzeb. Kompleksowa ocena uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim wymaga odniesienia do:

- aktualnych możliwości ucznia, jak i jego ograniczeń,
- wkładu pracy,
- zaangażowania,
- samodzielności w wykonywanych działaniach,
- poziomu umiejętności,
- motywacji do pracy,
- systematyczności,
- postępów w rozwoju na miarę indywidualnych możliwości.

PLASTYKA Dostosowanie wymagań: Ze względu na specyfikę przedmiotu ocena uwzględnia przede wszystkim wkład pracy ucznia i jego zaangażowanie, w drugiej kolejności mierzy efekt końcowy. Formy sprawdzania wiedzy i umiejętności są dostosowane do możliwości psychofizycznych ucznia. W pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych nauczyciel musi stosować na lekcjach następujące zasady :

- zasadę indywidualizacji czyli dostosowanie zadań do potrzeb, możliwości i tempa pracy ucznia,

- zasadę pogłębienia tj. wszechstronne poznawanie otaczającej rzeczywistości,
- zasadę stopniowania trudności, dzięki której dziecko wzmacnia wiarę w swoje możliwości, mobilizuje się do przewyższania niepowodzeń, osiąga sukces sprzyjający własnemu rozwojowi i doskonaleniu,
 - zasadę systematyczności to znaczy pracy zgodnie z racjonalnym planem i systematyczne postępowanie zgodnie z nim,
- zasadę trwałości wiedzy czyli wielokrotnego powtarzania nabytej wiedzy i umiejętności,
- zasadę współpracy z rodziną, która powinna aktywnie uczestniczyć w procesie rozwoju własnego dziecka.

Natomiast naczelną zasadą, jaka powinna towarzyszyć każdemu nauczycielowi pracującemu z dzieckiem o specjalnych potrzebach i określonych dysfunkcjach to: serdeczność, życzliwość, cierpliwość i bezwzględna akceptacja całej jego osoby.

Sposoby dostosowania:

- podpowiadanie tematu pracy plastycznej, częste podchodzenie do ucznia, ukierunkowywanie w działaniu;
- liberalne ocenianie wytworów artystycznych bądź manualnych ucznia;
- w ocenianiu zwracanie większej uwagi na wysiłek włożony w wykonanie zadania, niż ostateczny efekt pracy;
- niewskazane jest nagłe wyrywanie do odpowiedzi bez uprzedzenia;
- w miarę możliwości odrębne instruowanie ucznia;
- polecenia ustne i pisemne winny mieć prostą konstrukcję, należy upewniać się, czy zostały dobrze zrozumiane, w razie potrzeby dodatkowo wyjaśniać;
- utrwalać zdobyte wiadomości i umiejętności poprzez częste ich powtarzanie i przypominanie;
- wydłużyć czas wykonywanych prac plastycznych;
- w trakcie samodzielnej pracy w razie potrzeby udzielenie pomocy i wyjaśnień, mobilizowanie do wysiłku i ukończenia zadania, pracy plastycznej;
- dawać więcej czasu na odpowiedzi ustne i samodzielne prace, w czasie których należy podchodzić do ucznia, upewniać się, czy nie wymaga pomocy;
- pomagać podczas wypowiedzi ustnych w doborze słownictwa, naprowadzać poprzez pytania pomocnicze;
- nieustannie motywować ucznia do dalszych działań poprzez pochwały, zachęty, nagrody;
- stosować pozytywne wzmocnienia społeczne, chwalić nawet za drobne osiągnięcia; zauważać i doceniać wysiłek wkładany w wykonywanie zadań;
- tworzyć atmosferę życzliwości i bezpieczeństwa, dbać o prawidłowe relacje z rówieśnikami.

MUZYKA Wymagania edukacyjne powinny uwzględniać przede wszystkim:

- umiejętności praktyczne na miarę możliwości ucznia;
- stosunek do przedmiotu i wkład pracy oraz zaangażowanie.

Nie należy oceniać zdolności muzycznych ucznia.

Sposoby dostosowania:

- w miarę możliwości pomagać, wspierać, dodatkowo instruować, naprowadzać, pokazywać na przykładzie;
- dzielić dane zadanie na etapy i zachęcać do wykonywania małutkimi „kroczkami” ;
- nie zmuszać na siłę do śpiewania, czy wykonywania ćwiczeń sprawiających uczniowi trudność ;
- dawać więcej czasu na opanowanie danej umiejętności, cierpliwie udzielać instruktażu ;
- nie krytykować, nie oceniać negatywnie wobec klasy ;
- pozwalać na korzystanie ze śpiewników lub wzorów ;
- liberalnie oceniać ucznia;
- zminimalizować nadmiar rozpraszających bodźców;
- dbać o wymianę informacji między nauczycielami i rodzicami na temat osiągnięć i trudności ucznia;
- umożliwić wykonanie utworu przy pomocy nauczyciela;
- umożliwić wykonanie tylko części utworu;
- dawać uczniom odczuć, że to co robią jest ważne i ciekawe.

Podstawową zasadą oceniania tej grupy uczniów jest położenie akcentu na ocenę wkładu i zaangażowania, a nie na poziom wiadomości czy umiejętności. Przy ocenie uczniów z niepełnosprawnością intelektualną ważne jest przeniesienie ciężaru oceny z poziomu wiadomości i umiejętności na indywidualny wkład pracy dziecka. Oceniamy jego pracę biorąc zawsze pod uwagę poziom możliwości. Konieczne jest więc takie dostosowanie kryteriów oceniania, aby dziecko miało szansę na osiągnięcie sukcesu, ponieważ tylko wtedy będzie podejmowało trud wykonywania dalszych zadań. W ocenianiu należy położyć nacisk na ocenę jako środek pozytywnego wzmacniania osiągnięć ucznia. Ocena powinna pokazać uczniowi jego braki, ale także możliwości ich uzupełnienia

Uczeń z niepełnosprawnością ruchową lub afazją

Uczniowie z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, potrzebują dobrze zorganizowanej przestrzeni. Konieczna jest tolerancja w ocenie grafizmu pisma oraz wydłużonego czasu pracy. Dostosowanie dla takich uczniów można zrealizować przez:

- tolerancję oceny grafizmu pisma i dokładności wykonywanych rysunków,
- rezygnację z oceniania zeszytu ucznia,
- wydłużenie czasu na wypowiedź ustną lub pisemną,
- spokojna atmosfera pracy (oczekiwanie na odpowiedź ucznia z afazją),
- obniżone wymagania co do tworzenia schematów, wykresów, rysunków,
- ocena wkładu pracy ucznia, jego zaangażowania,
- akceptacja min i gestów, których uczeń używa w komunikacji,

Uczeń z dysleksją rozwojową (w tym dysgrafią, dysortografią) oraz dyskalkulią

Dysleksja to zespół zaburzeń w czytaniu i pisaniu. Dla dziedzin przyrodniczych ma ono znaczny wpływ na przyswajanie wiedzy. Uczniowie z zaburzeniami dyslektycznymi mają trudności, które przekładają się na ich możliwości. W nauczaniu przyrody znaczenie będą miały obliczenia, np. skali, odczytywanie map czy stosowanie poprawnych jednostek. Podczas lekcji przyrody warto stosować następujące dostosowania:

- należy unikać polecenia czytania tekstu „na głos” przy klasie;
- unikać oceniania poprawności ortograficznej i estetyki pisma;
- akceptować pismo drukowanego, pismo na komputerze, zwłaszcza prac obszernych
- nie należy również oceniać estetyki pisma, np. w zeszytach. Jeśli pismo dziecka jest trudne do odczytania, można zamienić pracę pisemną na wypowiedź ustną;
- uwzględnić podczas oceniania możliwość zamiany skrótów, cyfr, symboli;
- podpowiadać temat pracy plastycznej;
- często podchodzić do ucznia, ukierunkowywać w działaniu;
- pozwalać na korzystanie ze śpiewników, wzorów, zapisów nutowych;
- liberalnie oceniać wytwory artystyczne ucznia (śpiew, gra na instrumencie);
- zapewnić większą ilość ćwiczeń, aby uczeń opanował daną sprawność
- wielokrotnie tłumaczyć i wyjaśniać zasady i reguły różnych zadań muzycznych;
- pozwalać na korzystanie ze śpiewników, wzorów, zapisów nutowych;
- liberalnie oceniać wytwory artystyczne ucznia (śpiew, gra na instrumencie);
- w ocenianiu zwrócić większą uwagę na wysiłek włożony w wykonanie zadania, niż ostateczny efekt pracy.

Uczeń zdolny

Uwzględniając indywidualne potrzeby uczniów, należy dobrać poziom wymagań, formy i metody pracy adekwatne do możliwości intelektualnych ucznia. Tu warto pamiętać o potrzebach uczniów szczególnie uzdolnionych. Praca z uczniem zdolnym może odbywać się przez samodzielne dochodzenie do wiedzy w escape roomach, tworzenie lapbooków i inne aktywności. Program Poznajemy przyrodę proponuje, aby uczeń zdolny samodzielnie wykonywał doświadczenia zawarte w Laboratorium Młodego Przyrodnika, w celu rozszerzania wiedzy i umiejętności. Wsparcie ucznia zdolnego powinno odbywać się przez:

- przygotowanie do konkursów szkolnych i pozaszkolnych
- dostarczenie źródeł poszerzających wiedzę ucznia;
- wykorzystanie potencjału ucznia, który może być liderem grup lub asystentem nauczyciela;
- umożliwienie poszerzania wiedzy o treści wykraczające poza podstawę programową,
- umożliwienie lub zachęcanie do korzystania z różnych form rozwoju zainteresowań (chór szkolny, zespół instrumentalny, szkoła muzyczna, koło plastyczne),
- zwiększanie wymagań edukacyjnych poprzez zadawanie dodatkowych prac domowych,
- stwarzanie sytuacji wyboru zadań, ćwiczeń o większej skali trudności lub prac dodatkowych (np. własne kompozycje, recenzje z koncertów, wystaw itp.),

- udział w szkolnym życiu artystycznym szkoły,
- umożliwienie zaprezentowanie własnej twórczości plastycznej i muzycznej na terenie szkoły